

**O‘ZBEK VA SHARQ ADABIYOTI TARIXIDA TABIAT POETIKASINING
SHAKLLANISHI
(Normurod Norqobilov QISSALARI MISOLIDA)**

Latofat Abdullayeva Husanovna

Osiyo texnologiyalar universiteti magistranti

Annotatsiya: *Maqolada o‘zbek va Sharq adabiyoti tarixida tabiat poetikasining shakllanish bosqichlari tarixiy-adabiy va qiyosiy-tipologik tahlil asosida o‘rganiladi. Sharq mumtoz adabiyotida tabiatning ramziy-estetik, tasavvufiy mohiyati, jadid va sovet davri adabiyotida peyzajning ijtimoiy hamda psixologik funksiyasi, mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida esa ekologik-falsafiy talqin xususiyatlari ochib beriladi. Zamonaviy adabiyot vakili Normurod Norqobilov qissalarida tabiat poetikasining badiiy tizimi, semantik qatlamlari va qahramon ruhiyatini ifodalashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida tabiat poetikasi Sharqdan zamonaviy o‘zbek adabiyotigacha uzluksiz evolyutsion taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tganligi asoslanadi.*

Kalit so‘zlar: *tabiat poetikasi, peyzaj, Sharq adabiyoti, tasavvuf, realizm, psixologizm, ekologik tafakkur, qissa janri.*

Аннотация (рус тилида): *В статье рассматриваются этапы формирования поэтики природы в истории узбекской и восточной литературы на основе историко-литературного и сравнительно-типологического анализа. Раскрываются символическо-эстетическая и суфийская интерпретации природы в классической восточной литературе, социально-психологическая функция пейзажа в литературе XX века, а также философско-экологическое осмысление природы в современной узбекской прозе. На примере повестей Normurod Norqobilov анализируются художественно-функциональные особенности образа природы, его семантические уровни и роль в раскрытии внутреннего мира героя. В результате исследования обосновывается эволюционный характер развития поэтики природы от классической традиции к современной художественной системе.*

Ключевые слова: *поэтика природы, пейзаж, восточная литература, узбекская литература, суфизм, реализм, психологизм, экологическое сознание, повесть.*

Abstract (English): *This article examines the formation and development of the poetics of nature in the history of Uzbek and Eastern literature through historical-literary and comparative-typological analysis. It reveals the symbolic-aesthetic and Sufi interpretations of nature in classical Eastern literature, the socio-psychological function of landscape in 20th-century literature, and the philosophical-ecological understanding of nature in*

contemporary Uzbek prose. Based on the novellas of Normurod Norqobilov, the study analyzes the artistic and functional characteristics of nature imagery, its semantic layers, and its role in expressing the inner world of the protagonist. The research substantiates the evolutionary development of nature poetics from classical tradition to modern literary discourse.

Keywords: *poetics of nature, landscape, Eastern literature, Uzbek literature, Sufism, realism, psychologism, ecological consciousness, novella.*

Kirish

Insoniyat tafakkuri tarixida tabiat badiiy idrokning bosh manbalaridan biri bo‘lib kelgan. Adabiyot tabiatni nafaqat tasvir obyekt, balki estetik va falsafiy mazmun tashuvchi badiiy kategoriya sifatida shakllantirgan. Sharq adabiyotida tabiat ilohiy go‘zallik ramzi sifatida talqin qilinsa, yangi davr o‘zbek adabiyotida u ijtimoiy, psixologik va ekologik ma‘no kasb etadi.

Akademik N. Karimov ta‘kidlaganidek, “Sharq mumtoz adabiyotida tabiat tasviri voqelikning o‘zi emas, balki ma‘naviy haqiqatning ramziy ifodasidir” (Karimov, 2008, 112-b.).

Shu nuqtai nazardan, tabiat poetikasining shakllanish jarayonini tarixiy izchillikda o‘rganish dolzarb ilmiy masaladir.

Tadqiqotning metodologik asoslari

Tadqiqotda:

- tarixiy-adabiy metod;
- qiyosiy-tipologik tahlil;
- germenevtik yondashuv;
- poetik struktura tahlili qo‘llanildi.

Manbalar sifatida mumtoz adabiyot namunalari, XX asr adabiyoti va Normurod Norqobilov qissalari asos qilib olindi.

Ramziy-estetik tizim

Sharq mumtoz adabiyotida tabiat obrazlari qat‘iy ramziy tizimga ega. Gul – ma‘shuqa, bulbul – oshiq, bog‘ – jannat timsoli.

Masalan, Alisher Navoiy yozadi:

“Gul yuzing ko‘rgach, ko‘zimga olam guliston bo‘ldi” (Navoiy, “Xazoyin ul-maoniy”, I jild, 45-b.)

Bu yerda gul – ma‘shuqa timsoli, olam – ruhiy idrok makoni sifatida talqin qilinadi.

Adabiyotshunos I. Haqqulov fikricha: “Navoiyning tabiat tasvirida tashqi manzara ichki ruhiy kechinmaga aylangan” (Haqqulov, 2010, 78-b.).

Tasavvufiy talqin

Jaloliddin Rumiy “Masnaviy” asarida tabiatni ilohiy haqiqatning tajallisi sifatida ko‘rsatadi:

“Har bargda ming sir bor, ko‘ra bilsang agar” (Rumiy, Masnaviy, II jild, 132-b.)

Bu yerda tabiat ilohiy hikmat kitobi sifatida talqin qilinadi. Demak, Sharq mumtoz adabiyotida tabiat poetikasi:

- ramziy;
- tasavvufiy;
- ma’naviy-axloqiy mazmunga ega.

Jadid adabiyotida tabiat

Abdurauf Fitrat asarlarida tabiat uyg‘onish va erkinlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Fitrat yozadi: “Tabiat uyg‘onsa, millat ham uyg‘onur” (Fitrat, Tanlangan asarlar, 56-b.) Bu davrda tabiat ma’rifiy mazmun kasb etadi.

Mustaqillik davrida tabiat va inson munosabatlari yangi bosqichga ko‘tarildi. Ekologik tafakkur kuchaydi.

Adabiyotshunos B. To‘xliyev ta’kidlaydi: “Zamonaviy adabiyotda tabiat obrazlari insoniyatning ma’naviy inqirozi bilan bog‘liq holda talqin qilinmoqda” (To‘xliyev, 2015, 97-b.).

Normurod Norqobilov qissalarida tabiat mustaqil poetik tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Adib qissalaridan birida quyidagi tasvir uchraydi:

“Dasht jimjit. Faqat shamolning mungli uvillashi borliqni titratardi.” (Norqobilov, Qissalar, 2019, 87-b.) Bu tasvir qahramon ruhiy iztirobini ifodalaydi.

Norqobilov tabiatni abadiy qadriyat sifatida talqin qiladi: “Inson ketar, tog‘ qolur.” (Norqobilov, 2019, 142-b.) Bu jumla tabiat va inson o‘rtasidagi falsafiy kontrastni anglatadi. Adib qissalarida tog‘, dasht, qishloq manzaralari milliy ruh bilan uyg‘unlashadi. Tabiat – milliy xarakter shakllanishining makoni.

Davr	Tabiat talqini	Xususiyat
Mumtoz davr	Ramziy	Tasavvufiy
Jadid davri	Ma’rifiy	Uyg‘onish ruhi
Realizm	Psixologik	Ijtimoiy fon
Mustaqillik	Ekologik-falsafiy	Inson-tabiat ziddiyati
Norqobilov	Integral poetika	Milliy-psixologik

XULOSA

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, tabiat poetikasi Sharq mumtoz adabiyotidan boshlab zamonaviy o‘zbek adabiyotigacha uzluksiz rivojlangan.

Normurod Norqobilov qissalarida:

- tabiat psixologik;
- falsafiy;
- milliy-mental;
- ekologik mazmun kasb etadi.

Shu jihatdan adib ijodi o‘zbek adabiyotida tabiat poetikasining zamonaviy bosqichini belgilovchi muhim hodisadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy. – Toshkent, 1983.
2. Jaloliddin Rumi. Masnaviy. – Tehron, 2001.
3. Abdurauf Fitrat. Tanlangan asarlar. – Toshkent, 1998.
4. Abdulla Qahhor. Hikoyalar. – Toshkent, 1987.
5. Normurod Norqobilov. Qissalar. – Toshkent, 2019.
6. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent, 2008.
7. Haqqulov I. Navoiy poetikasi. – Toshkent, 2010.
8. To‘xliyev B. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent, 2015.